

Des dels paràmetres il·lustrats i neoclàssics, des de la intencionalitat manifesta de situar Menorca en el mapa cultural europeu, des de l'afany de conformar, de manera integral, una producció reeixida en l'àmbit didàctic, Febrer tomba la vista al món clàssic i a la història sagrada. Ambdós camins li ofereixen enormes possibilitats per aconseguir els seus propòsits. Però no només això. Aquestes versions teatrals que tenim entre mans, de la mateixa manera que *La creació del món*, serveixen per demostrar àmpliament el talent d'home de lletres de l'il·lustrat menorquí, la seva extraordinària ambició intel·lectual, malauradament poc reconeguda en vida. No ens estem referint a simples traduccions, sinó a autèntiques versions molt treballades amb l'empremta personalíssima d'Antoni Febrer i Cardona.

Per tots aquests motius resulta evident la importància de l'aparició de la seva *Obra Completa*, la qual, a mesura que ens endinsem en el coneixement de les noves publicacions, frisem per descobrir en la seva totalitat.

ANNA MARIA VILLALONGA

Una obra sobre Constantí Llombart

L'ocasió del catàleg per a l'exposició que sobre Constantí Llombart (1848-1893) es va poder veure a València, Castelló i Alacant durant 2005 i 2006, patrocinada per l'Acadèmia Valenciana de la Llengua i comissariada per Rafael Roca i Vicent J. Escartí, en el marc d'una lloable iniciativa de difusió del patrimoni literari, la designació d'un «escriptor de l'any» que polaritza tot d'activitats, ha estat aprofitada per publicar l'esplèndid i voluminós recull que ens ocupa. Uns diners no pas malbaratats en la usual publicació de compromís, ans certament molt ben despesos en un volum que satisfà, ultra la necessitat ocasional de l'inventari, l'aproximació a una mirada nova sobre Llombart i sobre la literatura valenciana del seu temps. Una i altra cosa alhora, car (apunta Escartí) «Fer una ullada a la producció de la Renaixença valenciana passa, necessàriament, per mirar què va fer i, més encara, què va animar un personatge tan poc estudiat encara com Constantí Llombart» (p. 137). S'ha tractat d'il·luminar, doncs, Llombart en el marc d'aquesta perspectiva «nova», reitero, sobre el XIX valencià: interessada a revisar el paradigma explicatiu que dels 60 als 80 del segle XX consolidaren Fuster, Blasco o Sanchis Guarnier: si, per a aquests darrers, el cas valencià fóra el d'una renaixença menor i «fracassada», un esplet de joves estudiosos, enfront seu, insta ara al reconeixement de l'èxit d'una efectiva «narració» identitària, d'unes estratègies i operacions culturals de gruix, o d'un efectiu interès perquè, en un context polític i sociolingüístic advers, la literatura culta ocupés l'espai públic. Som, en definitiva, amb Llombart com a pretext, i com a centre, davant d'un útil report sobre l'estat

actual de les recerques sobre la literatura valenciana del segle XIX —com va ser-ho el 1988 aquell meritori número 4 de «Caplletra».

Llombart, doncs, en comptes del mer, i lamentable, contrincant progressista del dretà Llorente, «com una mena de Valentí Almíral·l fallit valencià» (Martínez Gallego, Bordería Ortiz, p. 111), és aquí un activista cultural de primer ordre, agent d'un programa d'actuació cívica i intel·lectual ple d'ambició («d'una ambició que només ell va tenir al País Valencià en el seu temps», Pérez i Moragon, p. 38) que inclou projectes de tota mena, i molt especialment publicacions, entre les quals «Lo Rat Penat. Calendari llemosí»: «sense cap dubte, [...] la publicació de més nivell literari que va conèixer la València del seu temps, [...] com cap altra, el fidel exponent de la Renaixença de la nostra literatura en els seus deu anys de vida» (Escartí, p. 152). El seguiment de la biografia de Llombart, el repàs dels periòdics que fundà, mostra un personatge veritablement lliurat a l'*agit-prop*, d'una decidida «voluntat integradora» (Estrela, ps. 169, 174), dotat d'un particular talent a vincular extrems (el cultisme i la pura erudició i alhora la difusió més lleugera, el renaixencisme «de quant» i el popularisme més «coent») i a generar incansablement tot d'idees i projectes que, per bé que finalment resultaren, molts, irrealitzats a causa de la indigència en què es va haver de moure i la mort prematura, són en conjunt un veritable àpex en el renaixencisme valencià: hi hauria consens a reconèixer «en la seua mà i en la participació del seu prup progressista el moment culminant i de plenitud dins del moviment renaixencista» (Gandia, p. 306).

És probable que algú vulgui puntualitzar que tot plegat no sigui res que poc o molt no sabéssim —i, en efecte, el conjunt no resta del tot alliberat de l'inconvenient característic de la bibliografia llombardiana: tot just la seva «poca evolució [...] respecte a la bibliografia anterior», la reiteració al recurs a les mateixes fonts (Gandia, ps. 332-333). I que el volum, doncs, que ja fa prou de ser força més que un catàleg, no acabi de satisfer la demanda dels estudis de referència que Ricard Blasco o Vicent Ventura havien formulat.¹ Però déu n'hi do: en una tradició d'atenció tan escassa a Llombart, mentre esperem l'edició de la vella biografia de Ramon Andrés Cabrelles (imminent, segons s'anuncia, Ahuir, p. 268 n. 55), a l'espera, sobretot, d'algú que s'ocupi de Llombart com Rafael Roca s'ha ocupat de Llorente, aquest feix atapeït de col·laboracions té l'efecte vivificant d'ubicar l'estudi de Llombart en l'àmbit de la historiografia valenciana actual més suggestiva. En l'horitzó, vull dir, de l'actual revisionisme sobre el XIX valencià i sobre els seus grans personatges, com Llorente o Blasco Ibàñez.² Aquest revisionisme que evita

1. R. BLASCO, *Constantí Llombart i «Lo Rat-Penat. Periòdich lliterari quincenal» (1884-1885)*, Diputació de València, València, 1985, p. 13; V. VENTURA, *Als cent anys de la mort de Constantí Llombart*, «Caplletra», núm. 16 (1994), ps. 261-262.

2. Quant a Llorente: T. LLORENTE, *Escrips polítics (1866-1908)*, ed. a cura de R. Roca Ricart, Diputació de València, Institució Alfons el Magnànim, València, 2001; R. ROCA RICART, *Teodor Llorente. Del provincialisme al regionalisme valencianista*, «Afers», núm. 44 (2003), ps. 53-74; R. ROCA RICART, *Teodor Llorente, el darrer patriarca*, Bromera, Alzira, 2004. Quant a Blasco:

la usual illació entre renaixencisme literari i nacionalisme, és a dir, que evita d'usar el cas català com a «contramodel» implícit, tot procurant la comprensió del renaixencisme valencià des d'ell mateix i en la seva complexitat, a la llum dels estudis sobre l'elaboració dels discursos identitaris en el nostre XIX —amb el perceptible alè dels estudis de Fradera sobre Catalunya i el fenomen del «doble patriotisme».³ Una operació en què alguns dels col·laboradors del catàleg han tingut papers protagonistes, val a dir: el cas de Roca (Gandia, ps. 331-332),⁴ o el d'Archilés.⁵

El problema de les reiteracions és gairebé inevitable en una obra d'aquestes característiques. En qualsevol cas és una qüestió menor davant les utilitats immediates que ofereix: resseguir-hi la biografia i les activitats editorials de Llobart; consultar-hi un índex de «Lo Rat Penat. Calendari llemosí» (Escartí, ps. 153-165); tenir-hi disponible, ordenada temàticament, una àmplia selecció dels records de la mena d'Eckermann llombardià que fou Cabrelles (Ahuir); poder-hi comprendre, en comptes de la contraposició de Llorente amb Llobart (la «llastimosa dicotomia cultural» de què parlava Blasco),⁶ la relació de complementarietat entre ambdós (Pérez i Moragon, p. 38; Roca, ps. 80-81); o copsar-hi l'atenció admirativa de Llobart pel renaixencisme del Principat (Estrela, p. 167), amb l'especial veneració per Verdager («Verdager es el poeta más grande de estos tiempos en España y quizá en el mundo», deixava dit en la instrucció a Cabrelles —Ahuir, p. 278); i una aproximació a l'obra literària; i l'inventari bibliogràfic.

En qualsevol cas, la memòria de Llobart, d'aquell que tan abnegadament volia vèncer l'apatia dels valencians per les seves coses, d'aquell tipus febrós de projectes que el sobrepassaven (quina patètica imatge, la del darrer Llobart que, recordava Cabrelles, «leía solamente» perquè «decía que estaba preparando la Historia de la literatura lemosina»!, *apud* Ahuir, p. 278), la memòria de Llobart, dic, resta honorada amb aquest magne volum, un més en l'allau d'esplèndides edicions que ens estem avesant a veure venir del País Valencià. Algunes de les quals concerneixen el mateix Llobart: els acurats facsímils de *Los fills de la Morta-viva* (Acadèmia Valenciana de la Llengua, València, 2005) i dels 10 volums de «Lo Rat Penat. Calendari llemosí» (*id.*, 2006), les *Poesies valencianes* de Llobart, a cura de Rafael Roca (*id.*). Tot un goig.

JOSEP M. DOMINGO

J. L. LEÓN ROCA: *Vicente Blasco Ibáñez*, Ajuntament de València, 2002; J. F. MIRA, *La prodigiosa història de Vicente Blasco Ibáñez*, Bromera, Alzira, 2004.

3. J. FRADERA, *Cultura nacional en una societat dividida. Patriotisme i cultura a Catalunya (1838-1868)*, Curial, Barcelona, 1992.

4. Vegeu l'anterior núm. 2. El maig de 2006 Roca presentava a la Universitat de València la seva tesi doctoral, intitolada *Teodor Llorente, líder de la Renaixença valenciana*.

5. F. ARCHILÉS i M. MARTÍ, *Satisfaccions gens innocents. Una reconsideració de la Renaixença valenciana*, «Afers», núm. 38 (Catarroja, 2001), ps. 157-178.

6. R. BLASCO, *Constantí Llobart i «Lo Rat-Penat»*, citat, p. 19.